

Róheim Géza levelei Kovács Vilmához¹

1927. július 22. [Budapest]

Kedves Nagyságos Asszonyom!

Megpróbálok valami jelentésfelét szerkeszteni az analízisekről. Ami zárójelben van, azok az én Deutung-jaim².

A) Sz. P.

35 óra. Álom

1. Apa, anya, három kis testvér, látogatóban Róza néni
2. Rengeteg nyúl, átugrálnek a színen

1) Róza néni előkelősködő rokon, bábaasszony. Hashajtót szokott neki beadni. Húsvéti nyúl (Nyulak = bélsár. Előző órán padlás = uterus. Saját teóriája, hogy a gyerek hátulról jön ki.)

A Grenier[?]-templom-anyaszentegyház. Az analízis olyan, mint egy bányá; epizód, ahol elszaladt a bányából, ahol dolgoznia kellett volna. Bélsárral függhet össze az álom Rembrandt-os háttére. Keltetőgép; mi is itt néztük, hogy jön ki a csirke. (Anal-teória, ő bizonyára azt hitte, hogy szül, mikor defekált.)

Infantilis fantázia hüvelykemberről, akit valahol magánál tart egy kis házban.

36 óra és 37 óra

Álom egy különösen *tiszta* városba való utazásról, azon át *tóba*, amelyben egy emlékmű. (A város analis, a tó uterus, az emlékmű az apa.) Fantázia arról, hogy útközben megöl ismeretlen. (Az utazás a gyermekkorba egyszersmind utazás az analízisbe, mert a tó a városligeti tó.) Vers kútról (Anyaméh, szülés). Festőről beszél, és hogy apját nem tudja vizuálisan elképzelni.

38.) Iskola-álom. Miért vagyok én itt, mikor én már felnőtt vagyok? (Analízis; miért vonják kétségbe a potenciámat?)

39) Forradalom Bécsben. Düh Horthy és Bethlen ellen. Gyermekkori dolgok: „Disznó Isten”. Istenben nem hittem, ez nem volt egyéb, mint apám parancsa. „Az analízis

¹ A levelek lelőhelye: MTA Könyvtár Kézirattára, Ms 5213. A jegyzeteket írta Borgos Anna.

² Értelmezéseim (ném.)

módszere a felelőtlenség és könnyelműség.” (Mert a tóban lévő emlékműre azt mondtam, hogy az apa).

40/1) Szabó Lőrincet keresi sötét udvarban. 2.) Elkésett Laurency tanár iskolájából.

1. Udvar az ő udvaruk. Sz.L. a szerkesztő – apa. Sz.L.-né van most csak otthon.

2. Laurency buta alak, magyarázatait nem lehet megérteni. (Ez vagyok én.) Tagadja, de doctor úr helyett tanár urat mond és belátja.

41. (Álom megfejtése; ő egy vak ember (castratio) aki a nővérebe szerelmes. Útban van az Atyaisten.)

[áthúzott sor: 42 43 44 45 – Felületen mozog, Widerstand³]

42. Kilátás van rá, hogy hivatalhoz, de alapjában véve mindent ingyen akar kapni munka nélkül.

43. Gyűlöli az arisztokratákat Dózsa György szoba. Jobbágyokat megcsonkították. Felesége – koldusasszony alszik – az alvó, tétlen analitikus. Az én munkám (ethnologia) egyhangú proletár-munka, ő a szellem arisztokratája. A felesége mellett rabszolgamunkát vállalt, mikor elhatározta, hogy megtanul evezni.

A Duna egy nyál, undorok nyáltól, anya poharától.

Ila nevű szép színésznő köpése; vén asszony a Városligetben, aki az ivóvizet úgy kínálja, „friss a vizem”. Ide az út az artézi fürdő mellett visz el; oda ment vizet inni fürdeni apjával. ≠ (Analízis – együtt fürdés az apával)

A férfitest szépsége szobrokon. (Nemi határvonalak eltörlése felé megy a dolog; én – feleség) A homosex.-től undorodik, az csak felsőbb énje, ami a férfiszobrot találja szépnek.

Női vonalak. Hamvas barack a nő japán novellában (Barack Japán symb.-ban = vagina). Mi a barack franciául? (Pêche, Persze, picse. Undorító szó, olyan, mint egy köpés) (Anya pohara – Ila köpése – picse = anya vaginája)

B) Sz. P. né

Kedd 73.) óra. Álom

1) Szobromat látja, mint Julius Caesar, vagy egy néger törzsfőnök.

2) Egy hordóban gurul halott öccsével.

3. Hajóinasnak megy.

1) Már nem gyerekes a fejem, mióta megszűnt a tegeződés. Josephine Baker szeretne lenni. Régi bűneim felsorolása; nem adtam neki múltkor 2 fillért klozetre, vizelésre (Analis, urethrális pénz) Kis pénzt (kis dolog) könnyen kiadja, nagyot soká tartja.

74) Pali se tegeződik. Ez így férfiasabb. Pénz, vizelés, analis Angst. *Ha kimarad a menstruatioja, akkor obstipált*⁴. A szerelmet nem lehet beprogramozni, eddig azért nem beszélt ezekről, mert tegeződtünk. Mindenféle „férfias” dolog. (Most megint azért

³ Ellenállás (ném.)

⁴ Súlyos székrekedésben szenvedett.

„férfiás”, mert szerelmi refus-t⁵ kapott.) Igen Anti nem akarta őt észrevenni. Vizeelési versenyek.

75) Fantáziák arról, hogy analízis után, mikor már sok feszültség gyülemlett fel, hogy lesz csónakázás közben a szeretőmmé.

76) Csónakkal Übertragungstraum⁶, nem sikerül teljesen megoldani. Ingadozás homosex. és Übertragungsliebe⁷, coitus és Heilungs-wunsch⁸ között.

77) Álmomban szoborcsoport, melynek előtérben álló alakjai Deutung szerint Anti és Anya, háttérben apa feje (nő). Ehhez Bagdadi tolvaj film révén kijön, hogy a mesebeli *harmadik*, a csodás táltoson repülő Királyfi először az analitikus, azután az *apa* (akit valaki táltos embernek mondott). Analitikus várostrom, kidobni ellenséges katonákat.

78) Náluk vagyok a gyermekszobában, egy kést kérek tőle. Novella-téma: a leány leszúrja késsel a szeretőjét, mert az nem avatja őt be politikai eszméibe. (Castratio, régebbi álmok). Én olyan gonosz lennék, mint a Léwyné⁹, aki olyan röviden búcsúzik el, ha valaki nyaralni megy?

79) Coitus inversus, P-re ül, és úgy mutatja evezést. Hányinger gyomorizgalmak, először akkor volt, mikor Anti megtámadta. Hányinger = székelés = születés. Barátnőjének és az analitikusnak nem akarja megfizetni a tartozást.

80) — Semmi fontos

81) Álom, amelyben megint ott vagyok a gyerekszobában. Sajtos makaróni álomban = penis szájba vevése. *Lelkileg* akkor jó a coitus, ha *P. coital* (ezt normálisra érti), *testileg*, ha *saját maga* (azaz P. clitorison játszik ujjal).

Nagyjából azt lehet mondani, hogy a *férfinél*, amint elérkezünk a neg. Oed. compl. határvonaláig, megint elhajlik a pozitív Oed. felé. (Ma erős apa-ölés volt Totem-Mahlzeit¹⁰-tal.)

A *nőnél* a tegezés lekapcsolása kiváltotta az inf[antilis] csalódás megismétlődését, a férfiás karakter és az analis erotika témáját.

— Az én állapotom nem mindig egyforma, mert Bébi¹¹ néha olyan borzalmas, hogy engem is magával ránt. Jelenleg a lábamon egy csúnya kelés van (szálka ment bele), és az ebből folyó mozdulatlanság nagyon nyomasztó.

Remélem, Nagyságos Asszonyék jól vannak, kedves férjét és Ferenczit szívélyesen üdvözli, Nagyságos Asszonynak és Mrs Ferenczinek kezeit csókolja

igaz híve Róheim Géza

⁵ Elutasítást

⁶ Áttételi álom (ném.)

⁷ Áttételi szerelem (ném.)

⁸ Gyógyulás iránti vágy (ném.)

⁹ Lévy (Freund) Kata (1883–1969) pszichoanalitikus, gyógypedagógus, gyermekanalitikus

¹⁰ Étkezés (ném.)

¹¹ Róheim feleségének beceneve.

1929. január 3.

I. Benghlat Son Hotel de l'Europe Aden [Szomália]

Kedves Nagyságos Asszonyom!

Köszönjük szépen a sürgönyt, nagyon örültünk neki. Furcsa életet jelent az ilyen utazás, ha az ember úgy egy kicsit figyeli önmagát. Az ember mindenütt újonnan barátkozik az emberekkel, és éppen olyan hamar el is búcsúzik megint tőlük. Lassanként megszokik az ember mindent. Adenről és a somalikkal való eddigi munkámról rengeteg sokat tudnék írni pedig csak 3 napja kezdtem dolgozni. Amikor az egyik somálit kérdeztem, hogy mennyiért hajlandó tolmács gyanánt Djiboutiba jönni, azt mondta, délutánig gondolkozni fog. Hát csak mesélj most tovább! mondom neki. Erre elmond egy mesét a királyról, aki meg akarta tréfálni a bohócot, és az embereknek meghagyta, hogy defecáljanak a bohóc ágyára. Álmodat is gyűjtöttem szép számmal, persze analízis nélkül. De így is elég érdekes, amit már Pesten is láttam, az Angström¹² túlnyomó nagy száma. Sokat dolgozni nem lehet trópusokban, az ember hamar elfárad. Ha az anyag tovább is ilyen tömegekben jön, akkor jó lesz. Azt hiszem, az egész somali kirándulás anyagát fel fogom dolgozni Ausztrália felé a hajón, amíg frissen megvan a benyomás a fejemben.

Szilveszterkor az angol helyőrség maszkabálján táncoltunk. Otthon képzelem jól mulattak, néha úgy elröppen a lelkem hazafelé. Nagyságos Asszony azóta már biztosan nagy lépésekkel halad a ping-pong tudományban, én meg a hajón mindenféle karikajátékokkal szórakoztam. Dec. 30-dikán fürödtünk a tengerben: rács mögött. Mikor az arabnak azt a javaslatot tettem, hogy én kiúszok messze, azt mondta „sharks ham, ham!”¹³ Így hát nem úsztam.

Arra a kérdésre, hogy mit csinálnak a somáli nők házasság előtt, ma megkaptam a választ. A férfi egyszerűen felnyitja. És azután? A javasasszony megint összevarrja – und so weiter. Gyakori közöttük az ejaculatio praecox. Hát menni fog a dolog, és lesz rengeteg új anyag, azután köd előttem, köd utánam – ott legyek, ahol akarok –, és újból látom Budavárát, Mátyás király palotáját (Peleskei nótárius).

Nagyságos Asszonynak kezeit csókolja, kedves férjét, Alice-t, Misit, Olgát és férjét¹⁴, az egyesületet szívből üdvözlö

Róheim Géza

[1929] február 3.

Maloja¹⁵

Kedves Nagyságos Asszonyom!

¹² Szorongásos álom (ném.)

¹³ Cápák (eng.)

¹⁴ Bálint Alice (Kovács Vilma lánya), Bálint Mihály (Kovács Vilma veje), Székely-Kovács Olga (Kovács Vilma fiatalabb lánya) és Dormándi László (Székely-Kovács Olga férje).

¹⁵ a Maloja nevű brit óceánjáró hajó

Gyönyörű szép időben közeledünk Colombo felé. Sokszor gondolom magamban, hogy fogok én még visszavágyódni erre az utazásra, mert nem lehet tagadni, hogy szép és kellemes. A somáli anyagot most dolgozom fel, valóban nem volt tanulság nélkül való az út első szakasza. Ámulva láttam náluk, hogy a határvonal álom és ébrenlét között elmosódik. Valaki például elmondja, ezt és ezt láttam álomban, mikor fölébredtem, utánakaptam, nem volt sehol – és ezen csodálkozik. Coitusnál fontos, hogy az asszony előzőleg jól megetesse a férfit, „nem úgy, mint az arab asszonyok – mondja fitymálva –, ad egy pár datolyát, hanem húst, rizst, vajat.” s.a.t.

Nagyon kíváncsi vagyok Ausztráliára. Mindenki azt mondja, hogy a civilizált része csodaszép. Nagyságos Asszonynak kezeit csókolja, mindenkit szívélyesen üdvözöl

Róheim Géza

South Australian Hotel Ltd., Adelaide

1929. február 20.

Kedves Nagyságos Asszonyom!

Itt vagyunk Adelaide-ben, egy rendkívül kedves kis városban. Széles utcák, úszóverseny, rengeteg és igen jó gyümölcs, liberális kormány, munkáspárti, mérsékelt ellenzék – így lehetne jellemezni South Australiát.

Basedowék (akikre itten bízam az exp[edíció] előkészítését) igen kedves emberek. De ami ennél fontosabb, azt hiszem, Basedow¹⁶ alaposan ismeri a helyzetet, és helyesen tanácsolta az aruntákat. Legalább ezt remélem, mert most már végleg el van határozva, és egy hét múlva indulunk Hermannsburgba. Egész Közép-Ausztrália bennszülöttei ott vannak, és pedig éppen egy éve, hogy behozták őket a misszió táborába. Onnan azután mehetünk tovább, lóháton, ha szükséges. Ma Basedowék elvittek minket látogatóban itteni fő kutyákhoz. Monoton, de nem túlságosan megerőltető foglalkozás. A párbeszéd ilyesféle mederben zajlik le:

- A. Beautiful yellow flowers.
- B. Really, beautiful.
- C. Yes, and quite yellow.
- D. Hm! flowers.
- E. Certainly, yellow flowers.
- F. Mm.
- G. Wonderful! (Ez egy külön, „ein Original” aki ennyire megy.)
- H. O, well.

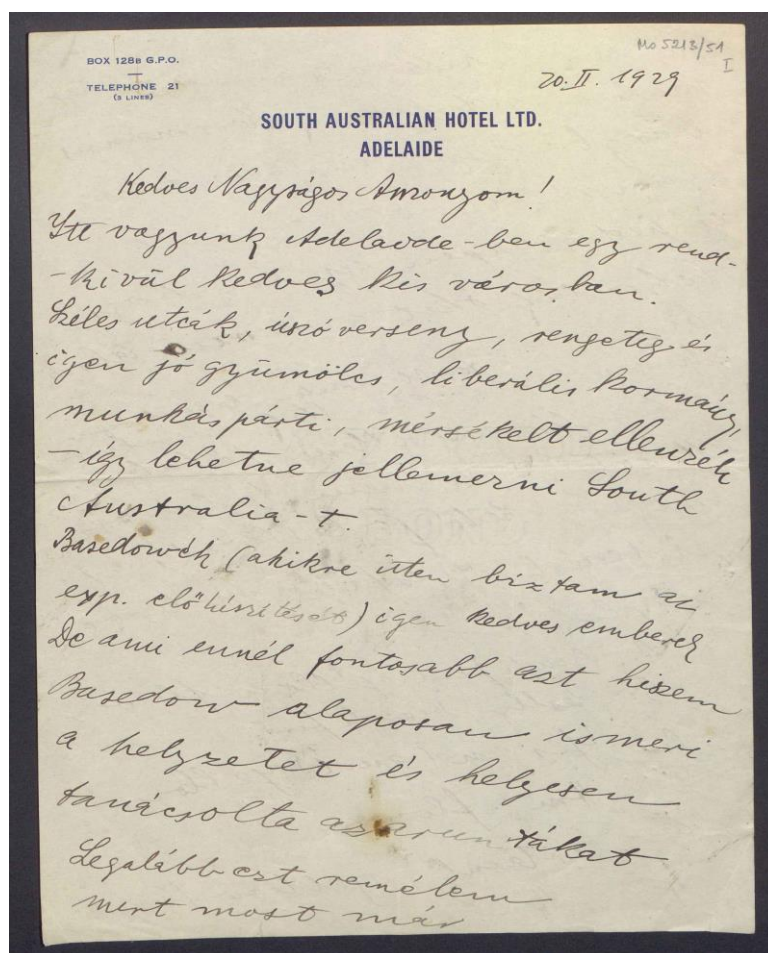
¹⁶ Herbert Basedow (1881–1933) ausztrál antropológus, geológus, az ausztráliai őslakosok életének helyi kutatója.

S. a. t. Az ember nem figyel oda, csak időnként egyet nyög. De jóindulattal nyög, és ez a fő.

Basedownak egy arunta és egy luritja cselédlánya van már tíz éve. Nagyon szégyenlősek, ha autón viszik őket, lehúzzák a függönyt. A további tervekről tulajdonképpen még korai beszélni. Az arunták után mennénk a teljesen ismeretlen Groot Eylandtra, egy kis sziget a Carpentaria öbölben, ethnologiailag átmenet Ausztrália és Új-Guinea között.

Nagyságos Asszonynak kezeit csókolja, kedves férjét, Misit, Alice-t, Olgát s. a. t. szívélyesen üdvözlí

Róheim Géza

1929 húsvét

Az arunták földjén, Hermannsburg, Ausztrália

Kedves Nagyságos Asszonyom!

Utolsó levelét, amely még a Somalikról szólt, már csak itt kaptam Ausztrália közepén. Mindenekelőtt hát felelek reá, mielőtt az itteni dolgokra rátérek. A somalik

elbeszéléseiből kétségtelen, hogy a nőnek igenis van orgazmusa. Szerintük az európai módja a coitusnak nem elégíti ki az ő nőket, ők guggolva csinálják, a penis sokkal mélyebben hatol be, és ekkor éri el a nő az orgazmust. Azt a felfogást tehát, hogy clitoris nélkül nincs orgazmus, a tények megcáfolják.

Ami Nagyságos Asszony másik megjegyzését illeti, ti. hogy itt is lesz bőven alkalmam megfigyelni az ilyesmit – hm, well, that is not such a simple matter. Vagy itteni szóval: arrakutja (nő) him no yabber along white man – coitusra mind kapható a fekete nő egy fehérrel, de arra, hogy intim dolgokról beszéljen, vagy hogy egyáltalában beszéljen, bajosan. Ezek itt a misszió körül éheznek, és tudják, hogy ha feljönnek velem diskurálni, valami csak csurran cseppen. A nők, ha felhozatom őket, ki nem nyitják a szájukat. Próbálnám Bébivel a dolgot, de félek, hogy ott meg a megértés körül lesznek bajok. No de talán később.

A gyerekekkel 2-3 órai hallgatás után tegnap némi eredményt értem el. Az egyik kis kölyök elmondta, hogy az érintja (démon) és a ltana (kísértet) rémítgette őt álmában. Kisült, hogy az apja nem régen halt meg, és hogy az anyja az szokott neki ördögről beszélni. Lerajzoltattam vele az erintját, óriási pénisszel kezében egy tállal (favályú, amelyben az asszonyok cipelik a gyereket) rajzolta le. Kijelentette, hogy az érintja a rossz gyerekeket bántja. Hát te mi rosszat csináltál? kérdezem. Azt mondtam az anyámnak, hogy para taki – (vörös penis). Megjegyzem, közben folyton a lábát piszkálta, azután elkezdett kígyókat rajzolni a homokba. Kétségtelen az is, hogy az Ich itt valahogy egészen más, mint az európaiaknál vagy a somaliknál.

Wiederholungszwang, azaz helyesebben Wiederholungslust im höchsten Masse!¹⁷ Huh! hogy milyen unalmas tud lenni egy olyan mythos. „Akkor elmentek kengurukat vadászni, este visszajöttek a táborba. A főnök készítette a tjurungákat. Másnap megint a bokrokba mentek kengurukat vadászni, este hazajöttek.” Azután u.s.w. bis Gromoboj¹⁸ és még azon is túl! És ők élvezik. Rendkívül fontos nekik, hogy azután délkeletre mentek, vagy hogy csak rövid ideig mentek.

Bébi jelenleg Adelaide-ben van. Vissza kellett mennie a városba, mert letörött a fél foga, és nagyon fájt szegénynek. Azt hiszem, nem írok tudományos cikket, míg be nem fejeztem utamat, mert nem szeretnék olyant írni, amit azután a további tapasztalat megcáfolna.

Itt egy kicsit monoton az élet, mert nem lehet sem lovagolni sem vadászni. Öt évig nem esett az eső, vad nincs, a lovak kidöglöttek. No de majd Adelaide-ben, ahová az évvége felé pihenni megyünk, kárpótoljuk magunkat. Szeretném hallani, mi újság odahaza. Van-e valami új az analízis terén, és hogy van a Weiss¹⁹, Lévy²⁰ és a Szeginé Alice.²⁰ Az etnológiai munkához végtelen türelem kell, sokkal fárasztóbb, mint az analízis.

¹⁷ Ismétléskényszer, azaz helyesebben az ismétlés öröme a legmagasabb fokon! (ném.)

¹⁸ „und so weiter bis Gromoboj” – és így tovább a végtelenségig. A német *bis* (-ig) elöljáróból és a *Gromoboj* (kb. vihartörő) cári orosz csatahajó nevéből. (Lásd Nádasdy Ádám: Bis Gromoboj. https://magyarnarancs.hu/egotripp/modern_talking-66397)

¹⁹ Talán Weiss Alfonzné Herzog Erzsébet (Weiss Manfréd menyje), az Apponyi Poliklinika kezelőorvosa, 1926-tól Kovács Vilma páciense.

²⁰ Róheim Kovács Vilmának átadott páciense.

Ha hazajövök, hajnalig ki sem jövök a New York bárból – a törömrre nem is jó gondolni! A viszontlátásig kezeit csókolja

Róheim Géza

1929. június 13.

Hermannsburg, Ausztrália

Kedves Nagyságos Asszonyom!

Ülünk otthon a szobában este. Június van, tehát nagyon hideg. Ezt sem tudtam Spencer és Gillenből²¹, hogy Közép-Ausztrália ilyen hideg tud lenni. Hát tud, és mi várjuk a messze Adelaide-ből az új takarókat és a petróleum kályhát, mert ezek nélkül bajos nekimenni a sivatagnak. A munka sokszor nagyon érdekes, de bizony fárasztó. Mert az itteni „analizálás” nem olyan ám, mint az otthoni! Mondhatom én neki, mondjon mindent, ami eszébe jut! Az ám: er fragt schon lange wo ich bleib.²² Neki az az érdeke, hogy megkapja a teát, amivel az analitikus itt fizet az óráért, de nem az, hogy igazat beszéljen, mert pro primo ő köszöni az érdeklődést, jól érzi magát, pro secundo, nincs is valami nagy érzéke az „igazság” iránt.

Az Ubw²³ tartalmát azért ki lehet analizálni, hiszen a szabad asszociáció azért itt is működik. De a sexuáliákat szégyenlik, és részleteket megtudni igen bajos. Eddig senki sem tudott az ausztrál szerelmi költészetéről: nos, ezt sikerült felfedeznem. Nagy vonakodva elő is adják ezeket a rendkívül hosszú dalokat. A kötött forma nem engedi meg a kihagyást, innen azután sok minden kiderül. De már most tessék elképzelni, hogy egy loritja dalról van szó. Ausztrálul tudok valamelyest. Loritjául csak pár szót. Ülünk egy asztalnál, a dalnok, a tolmács és én magam, Göre Gábor²⁴ bíró úr. A dalár először elmagyarázza az ügyet loritjául, mert más a dal szándékosan homályos nyelve és más a köz-nyelv. Mikor megvan a loritja értelem, ezt a tolmács teszi át aruntába vagy angolba.

De ez csak a fele az ügynek. Nem lehet velük megértetni, hogy először fordítsák le, azután magyarázzák el a dalt. Ott ugyanis csak ennyi van pld. „kis bot, kis bot”, de ez azt jelenti, „az asszonyok felálltak, és kis botokra támaszkodva mentek”. Ő a mondattal felel a szó helyett, pld. azt mondja „támaszkodtak”. De én látom, hogy főnévvel van dolgom, hát azt mondom „wie heisst támaszkodnak? Kik?”, und so weiter²⁵.

De hát ezekkel nem akarom tovább untatni, inkább megírok egyet-mást abból, amit megtudtam. Mindaz, amit a Totemizmusban²⁶ és egyébként megírtam, fényesen igazolódott új adatokkal. Egy másik könyvemben pld. azt írom, hogy a pointing bone,

²¹ Sir Baldwin Spencer – Francis James Gillen: *The Northern Tribes of Central Australia*. London: Macmillan and Co.; New York, The Macmillan Company, 1904.

²² Már régóta nem érti, hol tartok. (ném.)

²³ Ubw (Umbewusst): tudattalan (ném.)

²⁴ Gárdonyi Géza egyik regényalakja.

²⁵ És így tovább (ném.)

²⁶ Róheim Géza: *Australian Totemism*. London, 1925.

azaz a varázsló által az emberbe vetített csont egy analszadisztikus coitus.²⁷ Mármost élénk gesztusokkal elmagyarázza, hogy a varázsló először sement meg excrementumokat szór az áldozat felé, mikor így álomba ringatta, a penis és az anus-nyílás közötti helyből a saját testéből kiveszi a csontot, és az áldozatba beledobja. Hát nem egy derék ember ez a vén Wapiti²⁸. Megérdemli a levest meg tésztát, amit délben kap.

Sok minden még sejtés, kár előre elírni. Annyi bizonyos, hogy a sphincter²⁹-kultúra közötti kapcsolat fényesen igazolható. A dalokhoz fűződő beszélgetésből mindjobban megvilágosodik az „alknarintja” (férfiaktól elforduló) nő alakja. Rögzítve az apához. Inkább azonosítja magát vele, és az anyát szereti, hogy más férfivel ne kelljen elkövetnie az incestust. Idáig fel lehet olvasni az egyesületben. Na de most jöjjön a „magánember”, elég volt a tudományból. Levelében a Fodorról³⁰ is ír Nagyságos Asszony. Hát – na nem szólok semmit, úgyis érti. Mindenkiből azt hozhatja ki az analízis, ami benne van és tulajdonképpen nem új karaktert kapunk – csak visszakapjuk az Én-nek egy Angst-ból elfojtott kialakulását. Hát most Bw.³¹ mondtam le róla, de ha visszakapom, nem engedem el többé, amíg csak van bennem szusz. Egyáltalában azt hiszem, Hungáriát jobban szeretem még Pallas Athénénél is! De hát az idő rohan, és visszanézni, feldolgozni nagyon szép lesz!

Már most a többit írja meg a Bébi, tud ő is írni, csak tettet magát, mintha nem tudna. Kezeit csókolja, mindenkit szívből üdvözlől

Róheim Géza

[*Ilonka utóirata*]

Kedves Vilma!

Nagyon örültünk levelednek, igazán kedves, hogy nem felejtess el minket. Itt jelenleg tél van, éjjel nagyon hideg, napközben tűrhető, de azért jól esik a fűtött szoba. Láttunk egy pár érdekes szertartást, és csináltam pár mozi felvételt és photot, csak sok baj van az előhívással a víz miatt, ami nemigen jó. Különben legtöbbit a háztartással vagyok elfoglalva, ami itt nem kis gondot okoz, az ember hamar megunja a conserveket, friss hús és zöldséghez nehezen jutunk, ha csak valaki nem hoz Alice Springsből. Itt semmi nincs, 5-7 éve nem volt eső. A vizet is pár mérföldről hozatjuk. Közeli hetekben indulunk a vadak közé távolabbra, állítólag én leszek az első fehér nő, aki odamegy, végre valahol csak megtaláljuk őket teljesen civilizálatlan állapotban, bár meg ne ártson a civilizáció, amibe itt vannak. Ha összevesznek az asszonyok, az első, hogy ruháikat letépi, és nagy táncolás visítással támadnak egymásra, és az első vérig meg se állnak. No de ez már Gézi reszortjába tartozik.

Mi újság otthon, mit csinálnak az unokák, mire hazajövünk már kész felnőttek lesznek. Üdvözlünk mindnyájatokat sok csókkal Ilonka

²⁷ Róheim Géza: The Pointing Bone. *Journal of the Royal Anthtropical Institute*, 15: 90-114.

²⁸ Wapiti ausztráliai bennszülött, Róheim egyik kedvenc adatközlője.

²⁹ záróizom (ang.)

³⁰ Egy Kovács Vilmának átadott páciens.

³¹ Bw (Bewusst): tudatosan (ném.)

1929. november 25.

10 Beach Rd, Brighton, South Australia

Kedves Nagyságos Asszonyom!

Leírom a status quot. 3 percnnyire innen a tenger, ahová úszóruhában megyünk le. Másik irányban öt percnnyire a teniszpálya és az állomás, úgyhogy vonattal 1/2 óra alatt benn lehetünk Adelaide-ben. Kibéreltünk egy szép kis bútorozott házat Adelaide egy külvárosában a tenger partján, és itt töltjük a pihenő időnket két expedíció között. Brighton úgy viszonylik Adelaide-hez, mint Nagymaros vagy Siófok Pesthez.

A napokban mondtam Ilonkának: voltam ma a Fodorban (egy tornaiskola, ahol tornászni és boxolni lehet, vívni nem) meg a Katznál, most benézek egy kicsit a Fővárosi Könyvtárba. Szóval: pót-Budapest lett Adelaide-ből. Ami a Könyvtárt illeti, azt hiszem azonban kevés kárt fogok tenni a jövőben. Óriási a különbség a között a tudás között, amit az ember személyes tapasztalatból kap, meg a papír-tudás között. Másrészt az is bizonyos, hogy olyanfajta ember, mint én, auf die Dauer³² nem bírja a bush-beli életet, túl sok mindenről kell lemondani. No most még egy nagyobb túra a Normanby szigeten tölti ki a jövő évi programot. Matrilinearis és földművelő nép, totemisztikus de aligha abban a mértékben, mint a közép-ausztrálieiak, akik valóságos ultramontánjai a totemismusnak. Csak annyira sikerüljön, mint az ausztr. munka, akkor meg leszek elégedve. Azután Amerikán át jövünk haza. Ferenczinek írtam a minap; jó volna Amerikában felszedni egy pár fizető pácienszt eziránt kértem tőle tanácsot. Sydneyből megy a hajónk január 25-dikén, és febr 5-dikén érkezünk Samaraiba. Samarai egy apró kis sziget Új Guinea keleti partján. Itt laknak az európai kereskedők, hivatalnokok. Idáig visz minket a hajó. Címünk lesz

Dr Róheim c/o Burns Philp and Co Ltd Samarai Papua Australia

Innen azután szereznünk kell (bérelni) valami hajót, amelyik elvigyen a Normanby szigetre. Itt már nincs rendes posta, csak bizonytalan időközökben jön vagy megy valami hajóféle, amelyik hozza az összegyűlemlett postát. Normanby ethnologiailag azonos Új Guineával. Ethnologus még nem járt ott. Van egy-két methodista misszió, úgyhogy ebben a tekintetben a helyzet Hermannsburg-hoz hasonló lesz.

Furcsa világ ez az angolszász Australia! Az alkohol nem természetes hemmungslos³³ valami, mint mondjuk az étel, hanem valami, ami virtus, tilalmas, kifogyhatatlan témája a vicceknek. Ezek nem úgy isznak, mint mi, egy-két pohár bort az ételhez, hanem két férfi bezárkózik egy szobába, és részegre issza magát mindenféle itallal össze-vissza. Bár sokat sportolnak – de azért mégsem annyi elánnal, mint mi. Fiatal emberek képesek a vasárnapot alvással és csendes kérődzéssel tölteni. Kérünk leveleket, nagyon mostohán bánnak velünk utóbbi időben az otthoniak!

Kezeit csókolja, Misit, Alice-t s. a. t. szívből üdvözli

Róheim Géza

³² Hosszú távon (ném.)

³³ Gátlásoldó (ném.)

1930. január 19.

Brighton, South-Australia

Kedves Nagyságos Asszonyom!

Brighton elég jó kis hely volt a pihenés és szórakozás szempontjából, bár a hazai dolgokkal való összehasonlításnál a csalódás érzése elkerülhetetlen. Box és tenisz volt a főprogram; de hiszen tudja Nagyságos Asszony, hogy teniszezni Dr Farkas Aladár fősamesz szerint nem volna szabad. Nos, bekövetkezett a baj, boka alatt meglazultak az izmok. Tovább játszottam; ismét. Az itteni farkas orvos egy marha; adott valami kötést, felszámított hét guineát, nézte a betéteimet, és azt mondta, hogy ő most tanult valamit, ilyent még nem látott. A dolog nagyjából rendbejött, de nem egészen. Végre találtam egy orthopéd susztert, és az megjegyezte, hogy az otthonról hozott betétek a melegben mind lesüllyedtek, azért olyan bizonytalan a járásom. Helyrekalapálta őket, rendben volt. Hát ez sokat elvett a sportra szánt időből. No sebjaj, ha hazajövök még ráérek pályát változtatni. Profi footballistának már öreg vagyok, de vívómesternek még elmehetnék.

For the present³⁴ azonban még ethnologus vagyok, és kíváncsian várom, hogy milyenek lesznek a Normanby sziget bennszülöttei.

Hogy folynak a dolgok odahaza? Van-e sok páciens? Nyilvános előadások? Új teóriák? Laien-analyse³⁵?

Hol és mikor lesz az új Kongresszus? Ha Léwynét látja Nagyságos Asszony, kérdezze meg, hogy mit csinál Weiss? Meg hogy van megvannak-e a feljegyzései a pontosabb álmokról s. a. t.? Szeginéről Alice³⁶ írt.

Már régen nem írhattam semmi újat, már szeretném feldolgozni az anyagot. Egészen bizonytalan, hogy meddig maradunk a Normanby szigeten. Lehet 6 hónap, lehet 10 hónap. Az Újságnak ment egy pár cikk, csak attól tartok sokat fognak belőle a „közszemérem” szempontjából törülni.

Nagyságos Asszonynak kezeit csókolja, mindenkit szívből üdvözöl

Róheim Géza

P.S. Köszönjük az újévi sürgönyt! Nagyon jól esett a megemlékezés.

[1930.] március 20.

Bwarawada Duau [Normanby szigete, Pápua Új-Guinea]

Kedves Nagyságos Asszonyom!

Itt volnék tehát a matrilinearis pápua-melanéz népeknél, persze még csak a megismerés legelején. Ezek egészen más emberek, mint az ausztráliaiak. Már az

³⁴ Jelenleg (ang.)

³⁵ Laikus analízis (ném.), orvosi végzettség nélkül végzett analízis, amely Bécsben és Budapesten elfogadott volt

³⁶ Bálint Alice (1898–1939) pszichoanalitikus, antropológus

ethnológiai (nem psza!) munkával szemben óriási az ellentállás. Tyű, míg az ember megkap tőlük egy varázsigét – visszatartja a *nyavalyás*, az „*aktív terapia*” *legvégső határáig!* Miért akarják a dimdimek (fehér ember) ezt tudni? Talán új adót vet ránk a Kormány, vagy elveszik a földünket? és így tovább. Itt nincs arra lehetőség, hogy az ember analizálja az ellenállást. Két eszköz van vele szemben: hogy az ember azt mondja, Na na! á la Völgyesy, és osztani a rizst, a dohányt. Mert aki sokat kioszt, az egy „hatalmas törzsfőnök”, akinek illik megtenni a kívánságát.

Dengue-lázunk volt, mikor Nagyságos Asszony levelét (amelyben Alice és Olga utazásáról ír) megkaptuk. Ez a malária unokatestvére, de a kinin nem használ ellene. Nagyban folyik az orvosi praxis, a látszat kedvéért én is beleavatkozom, de főleg Ilonka. Nem hiszem, hogy ezek olyan érdekesek lehetnek, mint az ausztráliaiak – túlságosan olyanok, mint mi. Már van tőke, földbirtok, kereskedelem és főleg Analcharakter. Arra azonban jó lesz az itteni munka, hogy a *még psza körökben is kísértő* „*matriarchatus*” *bolondságot* áttegyük a vágyfantáziák birodalmába. Olyan nincs, nem is volt, nem is lesz a sifonérba!

Szeretnék részletesen hallani otthoni dolgokról. Hiányzik az analitikus pletyka üdítő játéka. Születnek-e új analitikusok? Mit csinál a Laien-analyse bizottság? Bernfeldék³⁷ mikor alakítják meg a külön vörös analízist? Mi az a Ferenczi féle relaxációs terapia?

Reik egy kicsit elírta előlem Goethét³⁸ – no de ki tudja, mikor jutottam volna hozzá. Mi van Pesten? Hol van és miből áll a poliklinika? Rickman még mindig Pesten? Herford³⁹ írt nekem még Hermannsburgba, írjam meg a címem (korrekt címzés volt a lapon!), akkor elküld egy lev.lapot, amit a Kongresszusról⁴⁰ írtak nekem. Jó éjszakát! aludjon tovább! Hol és mikor lesz a következő Kongresszus?

Nagyságos Asszonynak jó teniszt kíván és kezeit csókolja Róheim Géza
Csókol Ilonka

1930. június 15. [Pápua Új-Guinea]

Kedves Nagyságos Asszonyom!

Wir leben *nebbich* in einer historischen Zeit⁴¹ – amivel azt akarom mondani, hogy ha hoz is minden hét új megismerést a tudomány terén, kötve hiszem, hogy az szubjektíve elég kárpótlás volna az elmaradt Fodorért, Pestért, családjért, mindenféle szórakozásért! Hát ezt csak Nagyságos Asszonynak írom meg, ahol őszintén akarok

³⁷ Siegfried Bernfeld (1892–1953) osztrák pszichoanalitikus, a freudomarxizmus egyik első képviselője, az oktatás 1925 és 1932 között a Berlini Pszichoanalitikus Intézetben dolgozott, 1936-ban az Egyesült Államokba emigrált. Elsősorban az oktatás és annak társadalmi egyenlőtlenségekkel való összefüggései érdekelték.

³⁸ Erről a munkáról lehet szó: Theodor Reik: *Warum verließ Goethe Friederike? Eine psychoanalytische Monographie* [Miért hagyta el Goethe Friederikét? Pszichoanalitikus monográfia] Wien: Internationaler Psychoanalytischer Verlag, 1930.

³⁹ Feltehetőleg Ethilda Herford (1872–1956) brit pszichoanalitikus, 1923-ban Ferenczi Sándor páciense volt.

⁴⁰ A Nemzetközi Pszichoanalitikus Egyesület 11. kongresszusát 1929 júliusában Oxfordban rendezték. Lóránd Sándor filmfelvételt is készített a kongresszuson: <https://www.loc.gov/item/2018600161/>

⁴¹ Elvégre történelmi időben élünk. (ném.)

írni – egyébként persze a mai Über-Ich-hypokritikus világban – ha már kiállják, hát csinálják alapon – *célszerűbb* azt mondani – vitam et sanguinem, életünket és vérünket a tudományért! A mások életét és vérét – azt szívesen, de a magamét! – so meschugge bin ich nicht!⁴²

Bajos itt az egészséget épségben megőrizni. Az itteni fehérek már hozzászoktak egy olyan fél-beteg, fél-egészséges állapothoz, hogy azt sem tudják, milyen az igazi egészség. De jó lesz megint hazamenni – az ember már évek óta nem beszélt rendes emberrel! Mert az ausztrál-angol tuskók s.a.t. – doch nur e Goj⁴³! Nem igaz? Furcsa dolog is ezzel a tudománnyal. Ha valaki nagyon rossz gazda vagy kereskedő, előbb-utóbb belebukik a vállalatba. Ha nagyon rossz író, nem veszik a könyvét. De a tudomány – olvasom a magyar lapokban, hogy „a nagy magyar orientalista Kúnos professzor”⁴⁴! – Hát, ha ezt a vén hülyét odaállítom a fal mellé, nem tud onnan elmenni! Attól eltekintve, hogy állítólag tud törököül (erre a kunsztra Kis-Ázsiában minden gyerek képes), annyi fogalma sincs a tudományról, mint Pukati-Warának az ausztráliai sivatagban.

Áttérve már most a pápua népre, az ember újból csak mosolyogni kénytelen a tudomány együgyűségén. Ha az ember a róluk szóló könyveket olvassa – akkor ők derék jó emberek, vendégszeretőek, jóindulatú gyerekek, „mind közös ős, mind férfias”, „mind hű és hazafi”. Hát gyerekek bizonyos fokig gyerekek – de komisz gyerekek. Übertragungot⁴⁵ lehet velük csinálni – de az Übertragung nem elég erős arra, hogy bármit tegyenek, ami nekik pillanatnyilag kényelmetlen. Hazudnak rendületlenül.

Például sokan, amikor a szüleikről kérdezősködtem, azt mondták, hogy egyiket sem ismerték, kiskorukban meghaltak. Azután másvalakinek elmondták, hogy ezt csak azért mondták, mert nem akartak a dologról sokat beszélni! Az ausztráliai egyenesen megtagadja a felvilágosítást, ha erre valami oka van, ez itt letagadja a dolgot. Óriási különbség.

Mindazonáltal világosan kibontakozik előttem a matrilinearis, földművelő társadalom szelleme.

A fiú az anyával való Identifizierung⁴⁶ és az Objektbesetzung⁴⁷ között ingadozik. Az Ich-Ideal: sokat szétoztani a lakomán, az embereket etetni. Igaz, hogy a földműves megtermékenyíti a földet, tehát apa, de szüli a yamot. Az egyik tánc a nőket utánozza, amint tisztogatják magukat a menstruáció után – és a magyarázat az, hogy a kerti munka be van fejezve, a férfiak lepucolják magukról az izzadtságot, mint a nő a vérzést. Viszont a nő ugyanígy: „csak a jó kertészt” szeretjük. Mondom, jó, ha házasságról van szó, értem, de ha csak coitusról? Igen, akkor is, mert ha jó kertésszel coitalunk, a testünk kemény lesz, és mi is jó munkások leszünk, de ha nem, puhák leszünk, nem dolgozunk.

⁴² Ennyire hülye azért nem vagyok! (ném.)

⁴³ Mégiscsak gojok (nem zsidók) (ném., jiddis)

⁴⁴ Kúnos Ignác (1860–1945) nyelvész, turkológus, folklorista.

⁴⁵ Áttétel (ném.)

⁴⁶ Azonosulás (ném.)

⁴⁷ Tárgymegszállás (ném.)

A legkényesebb téma itt a boszorkányság. De irigylem a Malleus Maleficarum korát, amikor egy kicsit megsütögették olajban a vallani nem akaró boszorkányokat! Mindazonáltal a dolog lényege a boszorkánytól féltő férfiak részéről nagyon világos. Az első, akit kérdeztem, azt mondta, hogy tudjak én a boszorkányokról – az én anyám nem boszorkány! Und das sagt der Unglücksmensch einem Analytiker!⁴⁸

Folytonos lakomákat adnak egymás tiszteletére – de az álmokból látszik, hogy milyen nem szívesen! Ma nagyon megkorholtunk az egyiket, mert a múltkor nem akart evezni. (T. i. evezős legénység kellett egy kiránduláshoz.) Kivártatva kezdi magyarázni, hogy a szék, amelyben most ülök, éppen olyan, mint amilyenben a halottat a sírba teszik.

Megvan már a coitus és a Zärtlichkeit⁴⁹ közötti dichotómia. A fiúk éjjel járnak a lányokhoz, és ha igazán szeretik a leányt, hónapokig nem coitálják meg, csak fekszenek mellette egész éjjel. A leány ellenáll; ha a fiú túl hevesen ostromolja, a feltevés az, hogy meg akarja coitálni, és azután mindjárt odébbáll.

Amerikai terveimet illetően, úgy látszik, ezekből nem lesz semmi. Eddig még semmiféle válasz nem jött Amerikából, szintúgy Ferenczitől sem, holott múlt év novemberében írtam az illető levelet. Miután a költség igen kis különbséget tesz ki, azért mégis Amerikán át mennénk haza – de csak egy-két előadás erejéig állnánk meg.

Nagyságos Asszonynak kezeit csókolja kedves férjét, Alice-t, Misit, Olgát és férjét szívből üdvözlö

Róheim Géza

1930. július 12. [Pápua Új-Guinea]

Kedves Nagyságos Asszonyom!

Ezt a levelet korrektívumnak menesztem a másik rossz hangulatú levél után. Most már Ilonka is egészen jól érzi magát, azt hiszem, az epéjével lehetett a baj.

A munka jól megy, sok érdekes dolgot tudtam meg. Eleinte abszolút nem hoztak álmokat. Azután következett egy időszak, amikor mindenki álmodott. Sokszor rólam. Az Übertragung után kezdtem forszírozni az apák és anyák felé utaló asszociációs nyomokat. Azóta megint nem álmodnak. Meg is tudtam, hogy azért nem mondják el az álmaikat, mert nem szeretnék apjukról, anyjukról beszélni. Elmondok egy mulatságos esetet, amely ugyan nem itt történt, de teljesen hiteles tanúk szerint a Trobriand szigeteken. Egy öreg asszony sajnálta, hogy amint eszik, mindjárt megint megéhezik, és újból fogasztania kell az ételt. Elhatározta tehát, hogy segít a bajon. Csinált fából egy dugót, és bedugta az anusába. Azután jól bepakkolt, és lefeküdt aludni a verandán. A belülről jövő erő kiröppentette a dugót, és a következmények az egész falu szemeláttára, és a gyerekek tomboló örömeire „estek meg”!

⁴⁸ És ezt mondja az a szerencsétlen ember egy pszichoanalitikusnak! (ném.)

⁴⁹ Gyengédség (ném.)

Szóval az Analcharakter határvonalát jóval lejjebb kell megvonni, mint eddig hittük. A food-gathering törzsek nem azok, de mihelyt food-producing, akkor már az. A field work különben arra jó, hogy megtudjuk, milyen keveset tudunk. Előbb azt hittem, hogy a világ minden népét ismerem, most meg hogy csak a közép- ausztráliaiakat és a keleti pápuákat – egy kicsit. Hát egyébként azzal az ősi kifogással, hogy hagyjon egy kis helyet Ilonkának, zárom soraimat és kezeit csókolom.

Róheim Géza

P.S. Varró Pista⁵⁰ kb. fél éve megírta, hogy elküldte utánam a Századunk számait. So soll er noch.⁵¹

[*Ilonka utóirata*]

Kedves Vilma!

Nagyon örültünk levelednek, úgyszólván Te vagy az egyetlen, aki gondol ránk, és hírt ad időnként. Pedig ha tudnád, hogy itt a posta az egyetlen, ami örömet hozhat és összeköt a külvilággal minket. Sajnos én sokat nyavalyáskodom, de semmi különös bajom, csak valahogy sohasem jó az ember, a levegőben van ez úgy látszik. Jövő héten már talán beköltözünk a faházba, ott építettünk egy félig bennszülött, félig európai házat, ezt át kell adnunk a visszatérő misszionáriusnak. A munka jól folyik, nagyon magasztalódnak hozzánk az emberek, a nők szörnyű buták, a gyerekek ellenben aranyosak – de hát ezt majd Gézi írja meg annak idején.

Sokszor csókol, K. uradat sokszor üdvözlöm

Ilonka

1931. február 15.

Hotel del Ming Yuna, Arizona

Kedves Nagyságos Asszonyom!

Eszembe jut, hogy valamelyik levélben azt írta, hogy Amerikában volna számomra érvényesülési tér. Hát; nem állnak sorba, mint a kenyércédulánál, és nem kiabálnak, itt a dollár, vedd el. Nem mondom, ha majd megjelentek a field work eredményei, akkor, ha akarom, kaphatnék egy meghívást amerikai field workre. Ebből lehetne valami docentúra féle, és idővel majd, mire a kvart-riposztom olyan lassú lesz már, mint az öreg Ruffly-é, egyetemi tanárság.

Mondd már! Csak egy pár fizető analízist tudnék kapni otthon. Ez már sokkal kielégítőbb megoldás volna minden tekintetben. Egyszer azt írtam Nagyságos Asszonynak, hogy semmi újat sem tanultam. Nem igaz. Mindent újonnan tanultam.

⁵⁰ Varró István (1878–1963) szociológus, könyvtáros, bibliográfus, a *Századunk* című polgári radikális társadalomtudományi folyóirat szerkesztője (Csécsy Imrével). Feleségével, Varró Margit zenepedagógussal együtt Kovács Vilma társaságához tartozott.

⁵¹ Így kell lennie. (ném.)

Tovább megyek; otthon, a szobában nem is lehet „wissenswert⁵²” ethnológiát csinálni, hanem csak a field-ben (terepen). Mégpedig miért? Elsősorban mert forrásmunkáink jó része még tisztán ethnologiai szempontból is rendkívül megbízhatatlan. Másodszor azért, amiért az analízisben csak a klinikai tapasztalás, nem pedig a spekuláció hozhat új eredményeket. A különbség a kettő között az, ami az onánia és a coitus között. Az ember elgondolkodik, hogy ilyen körülmények között mit érhet a történelem? Mit lehet abból csinálni, amit Anonymus vagy Thukidajdes figyelt meg?

A yuma indián nép sok tekintetben pszichologiailag közelebb áll a kultúrnépekhez, mint a primitívekhez. Erős Über-Ich fejlődés, nagy elfojtás, perverziók, sőt még konverziós hysteria is a gyerekkorban. Különös vonásuk, hogy minden álmokon alapul, valamit tudni vagy varázsolni annyi, mint „álmodni”. De majd szóval bővebben.

Március 6-dikán indulunk innen Chicagóba, ott lesz egy előadásom az egyetemen, azután New Yorkban kurzus az analitikusoknál (3 óra mindössze). Április elején otthon leszünk. Ilonka fogai miatt fenn voltunk Los Angeles-Hollywoodban. Ott találtuk Alexander Erzsikeket. Ilonka, amint Erzsit meglátta, rögtön elkezdett énekelni. Jól esett magyarokkal találkozni, Edith (Erzsi leánya) nagyon hercig.

A viszontlátásig kezeit csókolja Róheim Géza

K. férjét, Alice-t, Misit, Olgát, Dormándit, Ferenczikeket, a társaságot szívből üdvözlöm.

1938. december 1.

Worcester State Hospital, Worcester Mass.

Kedves Vilma!

Nagyon megörültem levelednek, általában is meg azért is, mert megdicséred benne az Annie-val végzett munkát. Nagyon érdekelné, ha megírnád majd egyszer, hogy hogy ment tovább ez az analízis a) negatív reakció b) az onania kézzel c) orgazmus? Mi van ezekkel?

Közben persze kereszteződtek a levelek (igaz; köszönöm a sürgönyt, és így már megtudtad, hogy nem mind arany, ami fénylik, illetve hogy Amerikának sem tejfeles a feneke. Először az volt a szándékom, hogy a következő levelet írom neked. Nagyszerűen érzem magam. Jó a koszt, van sok szórakozásom és sportom, az amerikai analitikusok mindenben segítenek, sokat keresek. Minden rendben van. Ignács Püktverkehrt, az ismert haditudósító. Azóta azonban kicsit megjavult megint a kedvem, némi páciens-szaporodás révén.

Tehát hogy mit csinállok. 1/2 8 reggeli, 8 megnyílik a bolt a kórházban, hazahozok Ilonkának egyetmást, cigarettát, újságot pine-apple levet etc. 1/2 9 staff conference⁵³ (eseteket referálnak), 1/2 10 diskurálás M-mel posta. 10 foglalkozás egy paranoiással,

⁵² érdemleges (ném.)

⁵³ munkatársi értekezlet (ang.)

11 rendes analízis, 12 ebéd, 1/2 2 vívás vagy munka magamnak – expedíciós publikációk vagy készülés előadásokra 5.30 vacsora. 6 után munka otthon, írásfélék, mint délután.

Egyébként Boston most már hivatalosan visszautasított, „unanimously”⁵⁴, ebben benne van Helene Deutsch barátnőnk is; éppen olyan kétszínű disznó, mint Radó Sándor. Kulze és Fenichelről⁵⁵ nem is beszélek. A vívás gyenge; ilyen körülmények között rohamosan felejttem el, amit tudtam, barátunk süket lett a trópusokban és halló-géppel járkal. Ezt többnyire leteszi, hogy a többiek jobban strapálják magukat. Lassan és derűsen introvertál és halandzsázik, könnyen ígér meg mindent, azután téli álomba merül.

Egy schizophreniásat is ajánlottak nekem, de letettem. Diminuáló⁵⁶ fázisban van, és az analízissel csak ártanék neki. Briffault⁵⁷ etc. magam láttam, mikor a messenger boy⁵⁸ elvitte, még otthon voltam. Azóta Horka írt róla Alice-nek. Folyton meghűlök itten, mert a szobákat rémesen túlfűtik. Gondoljatok reánk karácsonykor, szilveszterkor, nagyon egyedül leszünk és szomorúak. A könyveim még mindig nincsenek itt, rémesen hiányoznak. Hétfőn lesz a harmadik előadása a kurzusomnak. Program: Korai esetek (hisztéria Breuer, Freud), Alltagsleben⁵⁹ (lapsus), Infantile phobia⁶⁰, Children in Australia, Dreams, Witz⁶¹, Super Ego. Később majd lesz egy ethnologia kurzus. Írjál megint, ha ráérsz, örülök a levelednek.

Kezeidet csókolja és mindnyájatokat szívből ölel

Géza

[1939.] július 19.

Worcester State Hospital

Kedves Vilma!

Nagyon kérlek a következőre. Anyám szegény otthon kínlódik egy nehéz helyzetben a téglagyárral kapcsolatban. Ha Fricskó⁶² egy kicsit ráérne, nagyon megnyugtatta engem, ha ő beszélne anyámmal. Amint én leveleiből kiveszem, két dolog kellene. a)

⁵⁴ egyhangúlag (ang.)

⁵⁵ Otto Fenichel (1897–1946) osztrák pszichoanalitikus, 1922-től Berlinben, 1934-től Oslóban, majd Prágában, 1938-tól Los Angelesben élt; a marxista pszichoanalitikusok csoportjának egyik központi alakja volt, *Rundbriefe* címmel titkos hírlevelet adott ki.

⁵⁶ Csökkenő, mérséklődő

⁵⁷ Feltehetőleg Robert Briffault (1874–1948) francia származású sebész, szociálintropológus, író, aki ekkor az USA-ban élt.

⁵⁸ futárfiú (ang.)

⁵⁹ Freud *A mindennapi élet pszichopatológiája* (Zur Psychopathologie des Alltagslebens, 1904) című könyve.

⁶⁰ Gyermekkori fóbia (ang.)

⁶¹ Freud *A vicc és viszonya a tudattalanhoz* (Der Witz und seine Beziehung zum Unbewußten, 1905) című munkája.

⁶² Kovács Frigyes építész, Kovács Vilma férje.

egy kis forgótőke. b) egy gój, akinek színe alatt a védettség megmaradhat⁶³, egyúttal biztosíték, hogy nem veszi el az egészséget. Nagyon le lennék kötelezve mindkettőtöknek, ha anyámmal érintkezésbe lépnétek.

Kezeidet csókolja

Géza

P.S. A szizofrénekhez és egyéb dolgokhoz most nincs fejem, a hazai dolgok oly rémesen izgatnak.

1939. szeptember 18.

Worcester State Hospital, Worcester, Mass.

Drága Vilmám!

Ma kaptuk a szomorú hírt, de el sem tudom hinni, hogy lehetséges, hogy Alice már nincs többé.⁶⁴ Össze vagyunk törve mindketten, és érthetetlenül állunk itt – Hogyan? miért? ily hirtelenül, hiszen nemrég írt nekünk kedves bizakodó tervezgető levelet.

Anyósom csak röviden írta meg abban a hiszemben, hogy mi mindent tudunk már. Pedig mi semmit sem tudunk, csak hogy megint ránk tört a bánat, és nem tudom, nem akarom elhinni, hogy ez megtörtént.

Drága Vilmám, minden szeretetünkkel és fájdalmunkkal ott vagyunk nálatok, és kérlek, értesítsetek részletesen bennünket.

Ilonka

Kedves Vilmám!

Kimondhatatlanul szomorúak lettünk mindketten erre a borzasztó hírre. Szegény Alice! úgy emlékszem rá amint ott ül a teraszon veletek utolsó nap, mikor búcsúztam tőletek, és azt mondja, hogy ő is örül, ha az újságok háborús híreket hoznak, mert akkor nem mehet el, otthon maradhat. Szegény már utolsó levelémre nem felelhetett. Hát ez borzasztó, az ember mást nem tud mondani. Nem értem, hogy anyám azt írja, hogy te ki akarsz oda menni Manchesterbe? Hát lehet? A háború miatt, úgy értem. Borzasztóan veled érzek ebben a helyzetben.

Kezedet csókolja

Géza

⁶³ Az 1939 tavaszán elfogadott II. zsidótörvény „A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról” (amely már nem vallási, hanem faji alapon diszkriminált) a legtöbb foglalkozási ágban 6%-ban korlátozta a zsidók arányát, egyes foglalkozásokból (köztisztviselő, lapkiadó, főszerkesztő, színházigazgató stb.) pedig teljesen kiszorította őket. Kényszermegoldást jelenthetett, ha az adott üzemet, céget egy keresztény tulajdonos vette át, itt is erről lehet szó.

⁶⁴ Bálint Alice 1939 augusztusában, Manchesterben, fél évvel angliai emigrációjuk után, hirtelen agyvérzés következtében halt meg 41 évesen.

[1939.] október 17.

Worcester State Hospital, Worcester Mass.

Kedves Vilma!

Amerikában a laikus analízisnek egy ellensége van: az analitikusok. Hihetetlen, hogy ez mennyire megy; most már didaktikus analízist sem engednek laikusnak. Eszerint tehát nem csinálhatnék semmit, szerencsére azonban a helyzetnek van egy másik oldala. Az illetők, akik didaktikus analízisbe akarnak jönni (psychologus, pap, orvos) fűtyülnek a psza. egyesületre, nem is akarnak tagok lenni. Itt a kórházban ma jött meg az igazgató, Bryan⁶⁵ (szabadságon volt) és igazán rendkívüli kedvességgel fogadott engem. Megjegyezte, hogy az analitikusok állásfoglalásának ebben a kérdésben nincs semmiféle törvényes alapja. However a bostoniakkal, akikhez én tulajdonképpen tartozhatnék még nem beszéltem majd meglátjuk. Analizálni sem kezdtem még mert még nincs hivatalos rendelőm. Rém lassan megy minden. Persze ezeket a kérdéseket (itteni analitikusok, állásfoglalás) egyelőre nem kell bolygatni, kár a dolgokat kiélezní, idővel majd csak rendeződnek a dolgok. Kérlek írd meg mi újság odahaza; Misiék, Manchester, s.a.t. Látom jönni Mortont⁶⁶ az úton, hozzájuk megyünk ebédelni, gulyást kapunk. Anyámtól most kaptam levelet, amelyben írja, hogy meg fogod őt látogatni; thanks eversomuch. Mortonról ne említs neki semmit. Ismert okokból. Mortonnak van egy fiatal rokonszenves felesége és egy rém herceg 3 éves kisleánya, aki Dundi névre hallgat. Evezni lehet majd itten, sőt vívni is, de félek, hogy majd nekem kell tanítani a vívómestert. Mindenféle day-dream-ek vannak; hivatalos megbízatás field work-re az indiánokhoz (Brill révén), esetleg újabb nagy expedíció Ausztráliába vagy Új-Guineába (Morton révén). De mondom, ezek egyelőre day-dreamek, de az indián ügyet forszírozni fogom, írok Brillnek⁶⁷, hogy ne felejtse el. A New-York Times jelezte, hogy jövök, és most a kórház, illetve a kutató intézet hivatalos kommunikét fog beadni arról, hogy itt vagyok.

Egyelőre ennyit, kezedet csókolom, Alice-t csókolom (ha még ott van), férjedet, Misit üdvözlöm.

Géza

1940. január 7. [Worcester]

Kedves Vilmám!

Az idő múlik, évek mennek, régen nem írtam neked. Egyrészt vártuk, hogy küldöd Alice képeit, amikről írtál, másrészt valahogy az volt az érzésem, hogy van neked most magaddal gondod, bánatod. Mintha az ember zavarna.

⁶⁵ William Alvin Bryan (1883–1944) pszichiáter, 1921 és 1940 között a Worcester State Hospital igazgatója.

⁶⁶ Morton Jellinek (1890–1963), magyar származású amerikai biológus, néprajztudós.

⁶⁷ Abraham A. Brill (1874–1948) osztrák származású amerikai pszichiáter, pszichoanalitikus, Freud első angol fordítója, a pszichoanalízis egyik első képviselője az Egyesült Államokban. 1911-ben megalapította a New York-i Pszichoanalitikus Társaságot és Intézetet.

Voltunk pár napig New Yorkban. Lórándékkal⁶⁸, Mortonnal⁶⁹, Fannyval⁷⁰, a Santelli vívótermével nagyon jó volt. Bár ott élhetnék. New York olyan magyar kisváros, meglepően sokan tudnak benne angolul. Minden ok nélkül egy csomó amerikait is raktak oda a magyarok közé, valószínűleg azért, hogy nehezebb legyen kitalálni.

Az egyesület tele van adleri elemekkel; Karen Horney, Kardiner⁷¹ (most jelent meg egy ethnologiai könyve), Radó⁷² alig-alig analitikusok. Előadássorozatot tartok most majd ott *The Psychoanalytic Interpretation of Culture* címen.

A laikus analízist és az orthodox irányt képviseli [Hanns] Sachs lapja, *The American Imago*, nekem is jön ott egy cikkem „*The Dragon and the Hero*”⁷³ címen. Rengeteg itt a tudományos folyóirat, amelyekről mi otthon nem is tudtunk.

Írjál kérlek magatokról, az egyesületről és mindenről.

Kezeidet csókolja

Géza

[*Ilonka géppel írt utóirata*]

Drága Vilmám és Fricike!

A karácsonyi jókívánságokkal az idén valahogy elkéstünk, és ennek oka New Yorkban létünk volt, de remélem a BUÉK még most is aktuális. Nagyon régen kaptunk rólatok hírt, most nagyon ritkán hoz levelet a posta hazulról is. Nagyon köszönöm Sophienak, hogy felkereste anyósomat, aki nagyon örült a rólunk kapott híreknek. Szegény Misitől kaptunk egy nagyon szomorú levelet, hát bizony nagyon nehéz lehet neki egy olyan társ után, mint drága jó Alice volt most az idegenben. Mi igaz abból, hogy Veronkáék is Manchesterben vannak? Remélem, ti jól vagytok és egészségesek. Gézi most sokat dolgozik, s talán valamivel bizakodóbb és jobb kedvű, hála istennek. Feriéket, a kis Alice-t sokszor üdvözljük. Mi hír van Olgiekről, Laci még itt-ott ír, de Olgí soha. Sok szeretettel és hálával gondol rátok és sokszor csókol

Ilonka

⁶⁸ Lóránd Sándor (1893–1987) orvos, pszichoanalitikus, 1925-ben emigrált New Yorkba. Ő szervezte meg Ferenczi 1926-os előadókörútját az Amerikai Pszichoanalitikus Egyesületben és a New School-on.

⁶⁹ Morton Jellinek (1890–1963) magyar származású amerikai biológus, néprajztudós.

⁷⁰ Hann Fanny (1891–1952), orvos, pszichiáter, pszichoanalitikus. 1938-ban az Egyesült Államokba emigrált, 1948-tól a New York-i Pszichoanalitikus Egyesület kiképző analitikusa és a Columbia Egyetem Radó Sándor által alapított pszichiátria tanszékének munkatársa.

⁷¹ Abram Kardiner (1891–1981) amerikai pszichiáter, pszichoanalitikus. Itt említett könyve: *The Individual and his Society: the Psychodynamics of Primitive Social Organization*. New York, London: Columbia University Press, Oxford University Press, Humphrey Milford, 1939.

⁷² Radó Sándor (1890–1972) pszichoanalitikus, emigrációja után 1932-ben megszervezte a New York-i Pszichoanalitikus Intézetet, 1944-től a Columbia Egyetem pszichiátriai intézetének igazgatója lett.

⁷³ Géza Róheim: *The Dragon and the Hero*. *American Imago*, 1940, 1(2): 40-69.

1940. április 18.

38 Coburn Avenue, Worcester, Mass.

Kedves Vilma!

Borzasztó régen nem írtam neked, nem azért, mert te nem írtál, ettől még írtam volna, hiszen meg bírom érteni, hogy más gondod (van). Inkább azért nem, mert nem akartam olyant írni, ami bánthatna téged, és mégis kénytelen vagyok azt írni. Ha visszatekintek életem döntő elhatározásaira, mindre azt kell mondanom, hogy jók voltak, mert mindegyiket a daimón, a belső hang sugallatára és a külső hatalmak ellen tettem meg. Ethnologia – házasság – pszichoanalízis. Rendben volt mind. De 1938 őszén elkövettem egy helyrehozhatatlan örültséget – az okosakra hallgattam és kivándoroltam.

Hogy ti ott Európában mennyire nem tudjátok, hogy itt mi van – még a psa. berkeiből sem. Ó, minden rendben lesz, mondtátok az kétségtelen, hogy Boston be fog fogadni! Nna! Még csak meghívókat sem küldtek az előadásaira, nem is reflektáltak az ajánlatomra (kurzus), mindent megtettek a hátam mögött ellenem.

New Yorkban Radóban legalább annyi becsület volt, hogy meghívatott egy előadássorozatra, ez igaz. Ott él és virul a Kardiner – Horney – Radó csoport, amely az egyesületen belül (!) olyan psz-t csinál, amelyikben nincs Oedipus, nincs Id és Super-Ego, nincs libidó. Az utóbbi igazán nem hízelgő az Emmyre⁷⁴ – aki pedig nagyon helyes.

Mármost jön a kórház. De hisz neked állásod van odakint, biztonság – mondjátok. Egy szép napon kiderült, hogy két hét múlva mehetek. Miért? A State Department engem elfelejtett bejelenteni a Finance Commission-nek, ezért a Finance megharagudott a State-re, az meg énreám. De hiszen a Bryan meghívott engem – mondjátok. Azzal ugyan mehetek a sóhivatalhoz, főleg miután közben a Bryan is elmegy.

Most tehát béreltünk lakást, fizetjük ezt, meg a bútorra a részleteket, és a pacik idejönnek. Nehezen megy össze a dolog anyagilag. De ez még hagyján. Csakhogy a kórház mind analízis ellenesebb lett, a várossal semmi kapcsolatom – a terv az, hogy ősszel N. Y.-ba megyünk. Félek tőle rettentően. Ki kezeskedik róla, hogy idejében kapok pácienset? Egyébként itt most sokkal jobb – a kórházban az élet az nem volt emberi. Elég az hozzá, hogy az az analitikus, aki pár évvel ezelőtt itt volt, azt mondta, élete hét legboldogtalanabb évét töltötte Worcesterben. Nem csodálom. Szegény Ilonka rengeteget dolgozik, cselédre már nem futja.

Anyám írja, hogy hír szerint nem jól voltál, kérlek írd meg mi van veled, hogy vagy, mi újság otthon, az egyesületben. Igaz, Hermannéktól egyszerre csak minden apropó nélkül kaptam egy levelet, amelyben azt írja, hogy bár ő vitte keresztül, hogy én megkapjam a Lehr-analysist⁷⁵ – úgy írja, mintha ellened és Misi ellen vitte volna ezt keresztül! –, mégis mindig *amazokhoz* húztam őellene.

⁷⁴ Emmy Radó, Radó Sándor felesége.

⁷⁵ Tanulmányi/kiképző analízis (ném.)

Fanny küszködik N.Y.-ban, de mégis van már néhány páciense. Severnnel⁷⁶ találkoztam – kijelenti, hogy ő analizálta Ferenczit és még egyebeket.

Isten veled, kezedet csókolja

Géza

Új cím: 38 Coburn Avenue, Worcester, Mass.

1940. május 11. [Worcester]

Kedves Vilmám!

Megkaptuk apr 27-diki leveledet, és még előbb a másikat Alice fényképével. Alice mellett áll egy felnőtt úriember, szerinted ez a Jankó, de én tudom, hogy a Jankó egy öt éves kisfiú. Az én levelem nem volt válasz a tiedre, a kettő keresztezte egymást. Nem írtam volna én neked rosszat, de nem akartam olyant írni, ami szomoríthat, mást meg nem tudtam. A seleirro-knak nem adok Deutungokat; ezek annál sokkal bolondabbak. Látod, te se mentél sokra a Hermannal, mégis mesuge az istenadta! Nehogy azt hidd, hogy én komolyan vettem az ő beszédét téged illetőleg; az már aztán igazán szomorú volna.

Nagyon szeretnék látni. Megjelenik a Freudról való megemlékezésem⁷⁷, különnyomatot nem rendeltem, oly sok mindenre kell a pénz! de talán jár nektek a *Psychoanalytic Quarterly*? Az *American Imago*-ban jön a sárlányok új kiadása⁷⁸, illetve a fele már jött is – Melanie Klein lobogója alatt –, a dolog annyira szembeszökő, hogy nem lehet elvitatni. A napokban küldöm neked a *Garden of Eden*⁷⁹-t.

Ami már most a te részedet illeti ebben a kivándorlásban – hát ez túlzás. Igaz az, hogy ha erélyesen exponáltad volna magadat az otthonmaradás mellett, akkor otthonmaradtam volna. A baj az volt, hogy Morton felelt a levelemre; erre nem számítottam. A másik baj az, hogy Amerika annyira különbözik attól, amit Pesten elképzeltünk, hogy azt le sem lehet írni. No de nem akarok ebbe belemenni.

Ma a Dunán voltunk (értsd Lake Quinsigamond), megvacsoráztunk, moziba megyünk. Ami azt illeti, hogy legjobb volna nekem egyetemi tanárnak lenni; stimmt! nur reich soll der Mensch sein und gesund, denn was hat ein armer Mensch davon wenn er krank ist!⁸⁰ Körülbelül annyi chance-om van a dologra, komoly, fizető tanszékre, mint

⁷⁶ Elizabeth Severn (1879–1959), amerikai analitikus, 1924-től 1932-ig Ferenczi páciense (a *Klinikai napló*ban R.N. néven szerepel), kezdeményezésére 1929-30 között kölcsönös analízissel kísérleteztek.

⁷⁷ Géza Róheim: Freud and Cultural Anthropology. *Psychoanalytic Quarterly*, 1940, 9: 246-255. Magyarul: Freud és a kulturális antropológia. Ford. Hárs György Péter. In: Róheim Géza: *Ádám álma*. Szerk. Hárs György Péter. Budapest: Múlt és Jövő, 2009, 171-182.

⁷⁸ Géza Róheim: The Dragon and the Hero (Part Two). *American Imago*, 1940, 1(3): 61-94.

⁷⁹ Géza Róheim: The Garden of Eden. *Psychoanalytic Review*, 1940, 27(2): 177-199. Magyarul: Az Édenkert. Ford. Hárs György Péter. In: Róheim Géza: *Ádám álma*. Szerk. Hárs György Péter. Budapest: Múlt és Jövő, 2009, 45-104.

⁸⁰ Így van! Az embernek csak gazdagnak és egészségesnek kell lennie, mert mi haszna van egy szegény embernek abból, ha beteg! (ném.)

Budapesten volna. Még Malinowski se kap tanszéket, aki nem tudom, miért, elmenekült Londonból. Sachs-szal fogok beszélni – nem mintha ebben bízniék. Kevés igazi jó embere akad az embernek az életben – kettő-három, nem több.

Reik⁸¹ kitűzte a hadilobogót, és Society for Psychoanalytic Psychology néven laikus egyesületet csinált. Ezeknél persze fogok szerepelni Sachs-szal együtt. Az egyesület egyrészt a laikus analízist jelenti, másrészt az *angewandt* Imago irányt, és legfőképpen az *igazi* analízist, ahogy itt mondják *orthodox Freudian*. Előadásaimról nem tudom, írtam-e? – elég jó volt. Wordsworth írja Arthurról:

bearing through the stormy field, the *Virgin*, sculptured on his *Christian* shield⁸²

Magamra ezt így írtam át:

bearing through the stormy field, *Oedipus*, sculptured on his *Freudian* shield.

Megint visszatérve a Hermannra (zikk-zakk!), eszembe jut a gyermektörténet, hogy mikor a Vígszínházban a karácsonyi gyermekdarabot adják, és a színész kérdezi a gyermekszereget, hogy mit csináljanak a boszorkánnyal, megszólal az egyik apróság:

„seggbe kell rúgni!”

Misinek megírtam egyébként Hermann haditetteit.

Dehogyan kell neked engem arról biztosítani, hogy te meg Misi meg szegény Alice mindig mellettem voltatok – ezt csak tudom jól. Ha New Yorkban meg tudnánk élni, jobb volna a helyzet. Ott vannak Lórándék, Morton, Fanny, és még mások, akikkel jóban vagyunk. És főleg – ott van Santelli vívóterem.

Du Forrest⁸³ Bostonban van; én N.Y. felé gravitálok. Mikor a Lowellnek írtam még az elején, nem is felelt.

Az egyetemeken nincs üresedés, ha pedig egy megürül, arra már régen van asszisztens várományos. Az idegeneknek mindig nehezebb lesz a helyzetük.

No mindegy, nem panaszkodom tovább, mert csak fájdtom önmagammat.

Igaz szeretettel csókol

Géza

[Ilonka géppel írt utóirata]

Édes Vilmám!

Nagyon örültünk kedves levelednek, én különben is nagyon nem helyeselttem Gézi utolsó levelét, de nem tudtam megakadályozni. Őt annyi bántás érte, és megérdemletlenül itten, hogy nem lehet csodálni, hogy kissé keserű lett, de reméljük,

⁸¹ Theodor Reik (1888–1969) osztrák pszichoanalitikus, 1938-ban az Egyesült Államokba emigrált, a nem orvos végzettségű analitikusok kiképző intézményének alapítója volt New Yorkban.

⁸² William Wordsworth: *Struggle of the Britons Against The Barbarians* (1822) című szonettjének sorai. Magyarul kb.: „... [Arthur] viszi a viharos csatatéren át / A keresztény pajzsára faragott szűzleányt”, ill. „... a viharos csatatéren átvonul / A freudi pajzsára faragott Oidipuszt”.

⁸³ Feltehetőleg Izette de Forest (1887–1965) amerikai laikus analitikusról van szó, aki 1925-26 között Ferenczi páciense volt, és terápiás technikájának követője lett.

ha lassan-lassan dolgai fejlődnek, akkor majd ez is el fog múlni, és jobban fogja itten magát érezni, de hát ez még egy kicsit soká lesz. Remélem, New Yorki élet jobb lesz mindenképpen számára, azért is vagyok rajta, hogy oda menjünk, dacára, hogy kezdetben nehézségeink lesznek, de ott mégis összejöhet emberekkel, míg itt annyira izoláltan él, és ezt nagyon nehezen bírja, és ott van mégis egy-két jó embere. Ismétlem, reméljük, hogy ott jobb lesz. Misitől már nagyon régen nem kaptunk hírt, de hát ezen a mostani állapotokban nem lehet csodálkozni. Igaz, hogy Veronkák már nem laknak vele? Anyósom utolsó levele is túl soká jött, majdnem három hétig nem kaptunk levelet, sőt úgy gondolom, egy-kettő még úton van. Én jól vagyok, a háztartás sok időmet veszi el, de azért még jut időm arra is, hogy Gézi dolgait kopogtassam, nem bánom, jól érzem magamat, hála szegény jó Alice-nak, akinek ezt köszönhetem⁸⁴. Ellentétben Gézivel még ebben az időben is optimista vagyok, és az is akarok maradni, neki erre nagy szüksége van. Párszor voltam New Yorkban, nagyon kellemes volt.

Fricikét, Ferit, Alice-t sokszor üdvözlöm, Téged sokszor csókol szeretettel

Ilonka

⁸⁴ Ez a félmondat megenged egy olyan feltételezést, hogy Róheim felesége Bálint Alice-nál volt analízisben.